

Процишен М. В.,
кандидат юридичних наук, державний уповноважений
Антимонопольного комітету України

СУБ'ЄКТИ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНОГО ПРАВА

SUBJECTS OF TELECOMMUNICATIONS LAW

У статті пропонуються до розгляду окремі результати дослідження такої складової системи телекомунікаційного права як його суб'єкти з точки зору концепції великих, складних систем у теорії права. Основна увага в дослідженні приділена формуванню ієрархії понятійного складу теорії суб'єктів у науці щодо телекомунікаційного права. Пропонується класифікація ключових суб'єктів телекомунікаційного права для вирішення в комплексі окремих питань правотворчості, правозастосування, правової науки та освіти.

Ключові слова: право, телекомунікації, телекомунікаційне право, суб'єкти телекомунікаційного права.

В статье предлагаются к рассмотрению отдельные результаты исследования такой составляющей системы телекоммуникационного права как его субъекты с точки зрения концепции больших, сложных систем в теории права. Основное внимание в исследовании уделено формированию иерархии понятийного состава теории субъектов в науке телекоммуникационного права. Предлагается классификация ключевых субъектов телекоммуникационного права для решения в комплексе отдельных вопросов правотворчества, правоприменения, правовой науки и образования.

Ключевые слова: право, телекоммуникации, телекоммуникационное право, субъекты телекоммуникационного права.

The article is devoted to coverage of individual research results of such component of the telecommunications law as its subjects in terms of the concept of large, complex systems theory of law. The focus of the study is given to the theory formation regarding subject hierarchy in science in respect of telecommunications law. The article proposes classification of key telecommunications law subjects in order to settle the issues of law-making, law enforcement, legal research and education.

Key words: law, telecommunications, telecommunications law, telecommunications law subjects.

Актуальність наукового визначення методологічних положень специфіки суб'єктів будь-якої сфери суспільних відносин має важливе консолідуюче значення для правотворчості, правозастосування та правової освіти [1, с. 168–170]. Не винятком з цього доктринального положення теорії права є й розуміння ознак телекомунікаційного права, у тому числі розуміння його як системного юридичного феномену, що включає суб'єктів.

Для комплексності правотворення, правозастосування та правової освіти у правознавстві існує доктринальна позиція про те, що системні складові юридичних явищ мають бути структуровані у відповідні інститути, які в єдності утворюють визначальні чинники підгалузей та галузей права. Про підгалузь чи галузь права як систему в теорії права мова йде тоді, коли умовно визначаються три предметні, провідні, означені, спеціальні (специфічні) інститути: інститут змісту правовідносин; інститут об'єктів правовідносин та інститут суб'єктів правовідносин.

У зв'язку із зазначеним, будь-який дослідник телекомунікаційного права так чи інакше звертається до розгляду питань визначення суб'єктів цього права. При цьому здійснюється формалізація такого об'єктного складу спілкування як права та обов'язки, що виникають між учасниками у сфері суспільних відносин, пов'язаних із конкретним проявом організації та експлуатації зв'язку, як виду інформаційної діяльності: щодо пошуку, поширення та отримання інформації відповідними технічними та технологічними засобами дистанційно, на великих відстанях.

Для прикладу пропонується звернути увагу на окремі опубліковані результати наукових досліджень

таких авторів, як: І.В. Арістова та Д.В. Слущкий [2]; О.А. Баранов [3]; Ю.П. Бурило [4–6]; О.К. Волохов [7]; А.М. Новицький [8]; В.С. Цимбалюк [9–13] та багатьох інших.

При дослідженні наукових і навчальних праць зазначених та інших фахівців було звернуто увагу на те, що вони, як правило, при визначенні суб'єктів правовідносин сфери телекомунікації застосовують понятійний ряд щодо суб'єктів права провідних та комплексних галузей права. Тобто, розкриття інституційних ознак суб'єктів телекомунікаційного права здійснюється фрагментарно на базі понятійного ряду щодо суб'єктів суспільних відносин в окремих галузях права. Із конституційного права для потреб телекомунікаційного права застосовуються такі поняття суб'єктів права, як: людина; громадянин; громадські організації; підприємства, організації, установи; органи державної влади, держава; міжнародне співтовариство тощо. Із цивільного права в суб'єктний склад телекомунікаційного права вводяться такі потіння, як: фізична особа, юридична особа; власник, володілець, розпорядник, користувач, споживач послуг тощо. З адміністративного права в телекомунікаційне право вводяться поняття таких суб'єктів, як: адміністратор, регулятор, контролер, координатор тощо. З інформаційного права в телекомунікаційному праві застосовуються такі поняття, як: інформант, інформований, комунікатор тощо. Щодо останнього, заслуговує на особливу увагу дослідження В.С. Цимбалюка [13].

У телекомунікаційному праві, щодо організації та експлуатації зв'язку, широко застосовується поня-

тійний ряд суб'єктів, притаманних господарському праву [4–6].

Такий підхід до ситуативного визначення учасників телекомунікаційного права як його суб'єктів також застосовувався раніше й у авторських дослідженнях. Серед них, для прикладу, пропонується звернути увагу на таку роботу [14].

Проте, у ході поглиблених наукових дослідженнях сформувалася думка, що за такого концептуального підходу до визначення суб'єктів телекомунікаційного права розвивається його специфіка інституційних ознак. Водночас телекомунікаційне право набуває лише рис великого, складного, міжгалузевого інституту, сформованого тільки за об'єктними ознаками, що екстраполюється на суб'єктні інституційні ознаки умовно окремих галузей права в загальній структурі системи права.

Зазначене зумовило потребу формування спеціальної теорії – теорії суб'єктів у телекомунікаційному праві. У ході розробки теорії суб'єктів телекомунікаційного права, серед інших, була висунута гіпотеза щодо можливості визначення спеціальних системних понять суб'єктів телекомунікаційного права в розумінні його як підгалузі такої комплексної галузі права – інформаційне право.

Для формування методологічних засад теорії суб'єктів телекомунікаційного права були визначені відповідні наукові джерела, зокрема звернуто увагу на праці таких дослідників, як: І.Г. Алексєнко, М.М. Биргеу, І.Г. Богатирьов, О.І. Богатирьова, В.С. Гошовський, В.П. Ємельянов, В.М. Калашников, Т.В. Корнякова, К.А. Марков, С.І. Мінченко, Л.М. Мудриєвська, О.В. Негодченко, І.В. Пате-рило, Д.В. Приймаченко, О.В. Пушкіна, О.В. Сачко, О.Л. Соколенко, В.М. Тertiшник, В.Г. Уваров, С.І. Халімон, М.М. Чабаненко, В.О. Чукаєва, Б.В. Шуба, Н.С. Юзікова та інших.

Мета цієї публікації – висвітлення окремих результатів дослідження щодо визначення системних, спеціальних суб'єктів телекомунікаційного права та формування методологічних засад щодо відповідної теорії суб'єктів телекомунікаційного права.

Для досягнення зазначеної мети були визначені ключові завдання: теоретична формалізація спеціальної означеної, родової категорії суб'єктів телекомунікаційного права, у розумінні його як підгалузі інформаційного права; структуризація окремих видів суб'єктів телекомунікаційного права за ознаками видів діяльності, пов'язаної з організацією та експлуатацією зв'язку (комунікації), дистанційного спілкування, з урахуванням техніки та технологій його реалізації.

Виклад основних результатів дослідження пропонується почати з того, що визначення спеціальних ознак суб'єктів телекомунікаційного права не виключає наявності в їх змісті окремих ознак суб'єктів права, що існують у теорії права та теоріях окремих комплексних і спеціальних галузей права, та у їх складі, окремих підгалузей та інститутів права.

Саме тоді у ході дослідження різних ознак спеціальних суб'єктів телекомунікаційного права, зокрема і тих, що визначені на рівні спеціального

телекомунікаційного законодавства, з'явилися підстави для ствердження про можливість визначення у цьому праві ключової категорії учасників суспільних відносин під умовною назвою – «телекомунікатори».

Під телекомунікаторами, абстрактно, пропонується розуміти тих, хто безпосередньо, у визначеному правовому статусі реалізує спілкування на великі відстані (дистанційно), у заданому обставинами просторі, колі осіб та часі. Специфіка телекомунікаційного права полягає в тому, що консолідованими телекомунікаторами, з точки зору системного підходу, виступають учасники, які породжують відповідні суспільні відносини стосовно зв'язку, це: абоненти (мінімум – два); оператор (чи оператори) організування та експлуатації інфраструктури дистанційної комунікації, віддаленої на відстані передачі повідомлень відповідними технічними та технологічними засобами.

Усі інші, як суб'єкти телекомунікаційного права, визначаються у правовідносинах щодо дистанційної комунікації (зв'язку) телекомунікаторів, виходячи із множини правових функцій, наприклад: як особа (як людина або громадянин тощо); як особа у складі відповідної суспільної організації, держави; як особа у структурі уповноваженого органу державної влади; як іноземний суб'єкт, який певним чином задіяний у процесі організації та експлуатації інфраструктури телекомунікації у країні, чи має статус суб'єкта міжнародного телекомунікаційного права.

З точки зору юридико-догматичного підходу спеціальний статус суб'єктів телекомунікаційного права визначається у спеціальному національному законодавстві, що за назвою викликає стандартизовану правову рефлексію як у телекомунікаторів, так й інших, хто причетний до реалізації їх прав та обов'язків. Для прикладу пропонується розглянути зазначене теоретичне положення через правовий, прикладний аналіз Закону України «Про телекомунікації» (18 листопада 2003 р. № 1280-IV).

Так у преамбулі цього Закону були застосовані такі поняття суб'єктів телекомунікаційного права: фізичні та юридичні особи, які беруть участь у діяльності у сфері телекомунікацій або користуються телекомунікаційними послугами.

За правовим статусом, відповідно до ст. 1 Закону України «Про телекомунікації», визначаються такі суб'єкти-телекомунікатори:

абонент – споживач телекомунікаційних послуг, який отримує телекомунікаційні послуги на умовах договору, котрий передбачає підключення кінцевого обладнання, що перебуває в його власності або користуванні, до телекомунікаційної мережі;

оператор телекомунікацій – суб'єкт господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій із правом на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж.

Під впливом нових можливостей науково-технічного прогресу, а також практики приватного права та потреб гармонізації національного телекомунікаційного права до міжнародного телекомунікаційного права, коло телекомунікаторів, які забезпечують

організацію та експлуатацію зв'язку між абонентами, було розширено через уведення такого спеціального суб'єкта телекомунікаційних правовідносин як провайдер телекомунікацій.

Під провайдером телекомунікацій законодавцем було запропоновано розуміти суб'єкта господарювання, який має право на здійснення діяльності у сфері телекомунікацій без права на технічне обслуговування та експлуатацію телекомунікаційних мереж, надання в користування каналів електрозв'язку.

Відповідно до цієї ж статті цього Закону визначаються й інші спеціальні суб'єкти телекомунікаційного права, у взаємозв'язку з іншими ознаками правовідносин, наприклад:

- споживач телекомунікаційних послуг (споживач) – юридична або фізична особа, яка потребує, замовляє та/або отримує телекомунікаційні послуги для власних потреб;

- власник (володілець) кабельної каналізації електрозв'язку – суб'єкт господарювання, у власності (володінні) якого перебуває вся інфраструктура кабельної каналізації електрозв'язку або окремі її елементи, набуті на належній правовій підставі, призначені для забезпечення доступу до телекомунікаційної мережі загального користування;

- суб'єкти ринку телекомунікацій – оператори, провайдери телекомунікацій, споживачі телекомунікаційних послуг, виробники та/або постачальники технічних засобів телекомунікацій;

- оператор, провайдер телекомунікацій з істотною ринковою перевагою на ринку телекомунікаційних послуг – оператор, провайдер телекомунікацій, частка доходу якого на визначеному національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації, ринку певних телекомунікаційних послуг протягом року, що передує проведенню аналізу ринку, перевищує 25 відсотків сумарного доходу всіх операторів, провайдерів телекомунікацій, отриманого на цьому ринку за той самий період часу, або якщо внаслідок технологічного процесу надання послуги іншому оператору, провайдеру телекомунікацій її може бути надано тільки в мережі певного оператора, провайдера телекомунікацій;

- монопольний (домінуючий) оператор телекомунікацій – оператор, що відповідно до законодавства України займає монопольне (домінуюче) становище на ринку певних телекомунікаційних послуг на території держави чи певного регіону.

В окремих статтях Закону України «Про телекомунікації» визначаються інші зобов'язані суб'єкти забезпечення телекомунікаційних правовідносин. Так, наприклад, у ст. 11 цього Закону мова йде про власників залізничних вокзалів, аеропортів, морських і річкових портів, пристаней, автовокзалів (автостанцій), а також контрольно-пропускних пунктів на державному кордоні, станцій технічного обслуговування, готелів, мотелів. На них покладається зобов'язання організувати надання телекомунікаційних послуг у достатніх обсягах для споживачів (користувачів) телекомунікацій.

На цьому прикладі демонструється інституційний взаємозв'язок теорії суб'єктів телекомунікаційного права з іншими галузевими теоріями суб'єктів права.

Із зазначеного визначається, що одним з перспективних напрямів розвитку теорії суб'єктів телекомунікаційного права, що потребує подальшої наукової розробки для потреб практики, можна вважати формування взаємозв'язків її з галузевими теоріями суб'єктів, у тому числі теорією суб'єктів господарського права.

Для прикладу пропонується звернути увагу на аналіз змісту окремих статей Закону України «Про телекомунікації» з точки зору системного підходу у взаємозв'язку з методологією матричного підходу до формалізації норм права на рівні законотворчості.

Так, ст. 12 Закону України «Про телекомунікації» визначає правові засади науково-технічного забезпечення функціонування та розвитку телекомунікацій. У п. 1 цієї статті мова йде про те, що науково-технічне забезпечення функціонування й розвитку телекомунікацій здійснюється шляхом організації наукових досліджень, створення нормативно-правової бази та розроблення нормативної документації, гармонізації державних і галузевих стандартів з міжнародними стандартами, впровадження нових технологій і засобів телекомунікацій.

Логічно у цій статті, зокрема п. 2, мало би бути визначено основні системні ознаки реалізації науково-технічного забезпечення функціонування та розвитку телекомунікацій у взаємозв'язку з суб'єктивними складовими науково-освітнього права. Це має бути реалізовано відповідно до конституційного принципу, визначеному у ст. 6 Конституції України, а саме: що органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених цією Конституцією межах і відповідно до законів України. У ст. 19 Конституції України здійснено конкретизацію зазначеного принципу, а саме: що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Із цих міркувань випливає, що ст. 12 Закону України «Про телекомунікації» потребує законодавчого доповнення її п. 2 наступного змісту. «Організації наукових досліджень, для створення нормативно-правової бази та розроблення нормативної документації, гармонізації державних і галузевих стандартів з міжнародними стандартами, впровадження нових технологій та засобів телекомунікацій, здійснюється відповідно до законодавства України про наукову діяльність, шляхом формування органами державної влади замовлень на науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи на конкурсних засадах, через відкриті тендери серед наукових установ України. Фінансування науково-технічного забезпечення функціонування й розвитку телекомунікацій здійснюється через обов'язкове визначення у щорічних бюджетах окремих статей видатків для відповідних органів державної влади».

У зв'язку з об'єктивними обмеженнями щодо обсягу викладення матеріалів дослідження пропонується зазначити окремі перспективи подальшого розвитку теорії суб'єктів у телекомунікаційного права:

1. Формування понятійного складу щодо узгодженого визначення суб'єктів телекомунікаційного права на законодавчому рівні, з урахуванням потреб гармонізації, адаптації, узгодження українського законодавства з нормами міжнародного телекомунікаційного права в цілому та нормами телекомунікаційного права Європейського Союзу зокрема.

2. У рамках теорії суб'єктів телекомунікаційного права існує потреба подальших наукових досліджень щодо класифікації суб'єктів у сфері зв'язку за певними ознаками з урахуванням нових здобутків науково-технічного прогресу.

Висновки за окремими результатами дослідження теми сформувався наступні:

1. Розвиток теорії суб'єктів у складі науки телекомунікаційного права має сприяти практиці належного, подальшого правотворення, правозастосування та правової освіти щодо суспільних відносин, пов'язаних зі сферою організації та експлуатації зв'язку.

2. Подальший розвиток теорії суб'єктів телекомунікаційного права має базуватися на постійному науковому моніторингу практики правовідносин, урахувати інновації, що покликані вдосколювати сферу зв'язку у країні, як важливий секторальний рушій зростання економічного добробуту людини, суспільства, держави, усувати суб'єктивні перешкоди, ризики на шляху пошуку, отримання, поширення інформації кожним будь-якими засобами, незалежно від кордонів держав.

3. Для формування системних ознак телекомунікаційного права, як підгалузі інформаційного права, структуру спеціальних суб'єктів у сфері телекомунікації пропонується викласти в контексті доктринальних положень, за концепцією ієрархії понятійного ряду для комплексного розуміння у правотворчості, правозастосуванні та правовій освіті: загальні спеціальні суб'єкти – телекомунікатори; другий їх рівень визначається за критерієм прояву дистанційного спілкування – абоненти й оператори організації та експлуатації зв'язку. Наступний рівень суб'єктів визначається з урахуванням критеріїв прояву конкретної діяльності у сфері телекомунікації та змісту правовідносин, що визначаються за галузевими ознаками.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попович В.М. Теорія держави і права: концепція, праксеологія та методологія розвитку : [монографія] / В.М. Попович – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 384 с.
2. Арістова І.В. Інформаційна безпека людини як споживача телекомунікаційних послуг : [монографія] / І.В. Арістова, Д.В. Слущкий – К. : Ред. журн. «Право України»; – Х.: «Право», 2013. – 184 с.
3. Баранов А.А. Інтернет: об'єкт правоотношений і предмет регулювання : [монографія] / А.А. Баранов. – К. : Ред. журн. «Право України»; – Х.: «Право», 2013. – 144 с.
4. Бурило Ю.П. Господарсько-правові засади інформаційної діяльності : [монографія] / Ю.П. Бурило ; НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України – К. , 2013. – 343 с.
5. Бурило Ю.П. Організаційно-правові аспекти лібералізації державного регулювання у сфері телекомунікацій / Ю.П. Бурило ; Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 7. – С. 86–89.
6. Бурило Ю.П. Організаційно-господарські повноваження центральних органів виконавчої влади та деяких позавідомчих органів в інформаційній сфері / Ю.П. Бурило ; Інформація і право. – 2013. – № 2(8). – С. 36–46.
7. Волохов О.К. Інформаційна система електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів / О.К. Волохов ; Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2016. – № 6. – Т. 1. – С. 55–58.
8. Новицький А.М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні : [монографія] / А.М. Новицький – Ірпінь: НУДПС України, 2011. – 444 с.
9. Цимбалюк В.С. Телекомунікаційне право як підгалузь інформаційного права України / В.С. Цимбалюк ; Збірник матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми національного законодавства». 18 жовтня 2016 р. – Кропивницький, 2016. – Вип. 53. – С. 93–95.
10. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : [монографія] / В.С. Цимбалюк. – К.: « Освіта України», 2010. – 388 с.
11. Цимбалюк В.С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : [монографія] / В.С. Цимбалюк – К. : «Освіта України », 2011. – 426 с.
12. Цимбалюк В.С. Співвідношення мас-медіа права та телекомунікаційного права як підгалузей інформаційного права / В.С. Цимбалюк ; Актуальні правові та гуманітарно-економічні проблеми в період реформування демократичного суспільства: збірник тез V Всеукраїнської науково-практичної конференції (2 грудня 2016 р.). – Кіровоград : ПВНЗ КІДМУ КПУ, 2016. – С. 306–309.
13. Цимбалюк В.С. Суб'єкти інформаційного права та інформаційної діяльності / В.С. Цимбалюк ; Правова інформатика. – 2010. – № 3(27). – С. 29–32.
14. Процишен М.П. Право про телекомунікації України: з точки зору компаративістики з правом Європейського Союзу / М.П. Процишен ; Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 5. – С. 225–228. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/78>